

Informe

40 Anys de Política Internacional de l'Ajuntament de Barcelona

AUTOR:

Agustí Fernández de Losada

Aquest informe forma part del programa **Llegat Pasqual Maragall**
que rep el suport de:

Pròleg

Aquesta publicació és un recull de les ponències i les opinions que diverses persones molt lligades a la internacionalització de Barcelona, des d'alcaldes i regidors fins a tècnics i assessors de l'Ajuntament de la ciutat, van oferir durant el seminari "40 anys de política internacional de Barcelona", organitzat per la Fundació Catalunya Europa, que va tenir lloc dijous 31 de maig de 2018 a la seu de Ciutats i Governos Locals Units a Barcelona.

La publicació pretén reflectir els fruits dels debats que es van gestar durant el seminari, i que tenien un doble objectiu. En primer lloc, revisar de les diverses estratègies i actuacions en política internacional de l'Ajuntament de Barcelona durant els darrers 40 anys, tot compartint experiències y reflexions amb els principals responsables de cada etapa de govern al capdavant del consistori. En segon lloc, extreure'n conclusions i aprenentatges que contribueixin a reforçar les estratègies actuals.

La publicació que teniu entre les mans s'emmarca en programa Llegat Pasqual Maragall, dedicat a analitzar i difondre el pensament i l'obra política de Pasqual Maragall i reflexionar sobre els principals reptes actuals del territori.

Des de la Fundació Catalunya Europa estem enormement agraïts a totes les persones que van fer possible el seminari i, especialment, a: Emilia Saiz, secretària general de CGLU; Pere Almeda, antic membre de la Fundació Catalunya Europa; Gerardo Pisarello, primer tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Barcelona; Narcís Serra, alcalde de Barcelona en el període 1979-1982; Ponent: Jordi Borja, antic tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Barcelona; Mireia Belil, antiga directora general de la Fundació Fòrum; Manel Vila, antic director de cooperació de l'Ajuntament de Barcelona; Joan Clos, alcalde de Barcelona en el període 1998-2005; Antònia Sabartés, antiga directora de relacions internacionals de la Diputació de Barcelona; Jordi Hereu, alcalde de Barcelona en el període 2006-2011; Josep Roca, antic director de relacions internacionals de l'Ajuntament de Barcelona, Xavier Trias, alcalde de Barcelona en el període 2011-2015; Joaquim Llimona, antic comissionat de relacions internacionals de l'Ajuntament de Barcelona; Felip Roca, actual director de relacions internacionals de l'Ajuntament de Barcelona, i Agustí Fernández de Losada, director del Programa Ciutats Globals del CIDOB i conductor del seminari.

1979-1982. Primer ajuntament democràtic. L'etapa de l'alcalde Narcís Serra

El primer ajuntament democràtic de Barcelona va ser constituït l'any 1979. Quan l'ajuntament liderat per Narcís Serra es va posar en marxa, la projecció internacional, tot i que ho acabaria sent, no era una prioritat. Hi havia temes molt més urgents a resoldre, en especial la manca de finançament en un context de necessitats importantíssimes —infraestructures deficientes, pobresa i exclusió social molt accentuades, necessitat d'impuls econòmic, etc.— i de forta complexitat i incertesa. Espanya estava en ple procés d'apertura i transformació democràtica. Acabava d'entrar en vigor la Constitució de 1978, l'estat autonòmic començava a prendre forma i les competències i el finançament del món local encara no s'havia plantejat.

Els ajuntaments i els seus equips de govern havien de funcionar tractant d'adaptar el marc pre-constitucional a la nova realitat. La legislació específica relativa al règim local i al sistema de finançament local no van entrar en vigor fins l'any 1982 i la majoria dels esforços estaven posats en el debat autonòmic. El de Barcelona va ser el primer consistori de l'Estat que va apostar per sortir als mercats internacionals a finançar-se.

Malgrat que la Barcelona de l'època ja era una ciutat amb un fort atractiu internacional, especialment en l'àmbit cultural —Gaudí i l'arquitectura modernista, museus com el Picasso o la Fundació Miró, el Gran Teatre del Liceu, etc.— pensar en la projecció internacional de les ciutats no entrava en els paràmetres de funcionament de l'època. Que un alcalde i el seu govern es dediquessin a res que no fos gestionar la realitat local, era extralimitar-se. I encara que Barcelona i Madrid tenien dinàmiques diferents a les que es donaven a la resta de ciutats de l'estat, aquest marc mental també aplicava per als seus governs que no comptaven ni amb equips ni amb recursos per la gestió internacional.

Tanmateix, Barcelona era una ciutat que captava l'atenció de la comunitat internacional i, en especial, de ciutats amb governs progressistes. Ciutats com Boston, amb l'alcalde Kevin White al capdavant, Milà, amb Carlo Tognoli, o Colònia, amb Norbert Burger, van proposar agermanaments a Barcelona. Aquestes relacions bilaterals, construïdes a partir de l'afinitat política, van impulsar una certa reflexió de com posicionar-se a Europa i a nivell internacional. Es van començar a gestar mecanismes de transferència de coneixement i la idea d'impulsar projectes conjunts amb altres ciutats. La possibilitat de fer lobby a nivell internacional i de participar en xarxes amb altres ciutats també es començaven a dibuixar en l'horitzó.

Barcelona es va incorporar en les dues principals xarxes que a l'època operaven a nivell global: la Unió Internacional d'Autoritats Locals (IULA, per les sigles en anglès) i a la Federació Mundial de Ciutats Unides (FMCU). També va començar a organitzar les primeres reunions internacionals de ciutats. L'any 1980 va tenir lloc una reunió de municipis per la Mediterrània. Barcelona era punt d'arribada de representants locals d'arreu i punt de partida de noves idees, nous reptes i noves demandes envers les institucions governamentals d'àmbit superior.

Però el fet que va impulsar a Barcelona a constatar que necessitava teixir una bona xarxa de relacions internacionals va ser la candidatura olímpica. L'alcalde Serra proclama la intenció de concórrer com a ciutat candidata a les Olimpíades de 1992 el 31 de gener de 1981. En aquest moment es va posar sobre la taula la necessitat de generar aliances amb actors clau que poguessin ajudar a la ciutat a posicionar-se, assolir reconeixement, convèncer i aconseguir la proclamació. En aquest context, aconseguir la complicitat de les altres ciutats del món va esdevenir un element crític. Les reunions amb els alcaldes i els equips de govern d'altres ciutats comencen a proliferar. La relació és llarga, Venècia, Florència, Istanbul, Nova York... L'any 1982 es comença a preparar la candidatura i es comença a treballar en el dossier de candidatura i en els projectes que s'hi van vincular.

Narcís Serra va deixar l'alcaldia de Barcelona per a incorporar-se com a Ministre de Defensa del Govern de l'Estat presidit per Felipe González el 2 de desembre de 1982.

1982-1997. La Barcelona olímpica. L'etapa de l'alcalde Pasqual Maragall

L'obertura de Barcelona a l'esfera internacional va prendre embranzida durant la dècada dels anys 80. Va ser una època molt marcada per l'elaboració de la candidatura per a l'organització dels Jocs Olímpics de 1992 (fase que abraça de 1983 fins a 1987), l'organització dels Jocs i el desenvolupament consegüent de la ciutat (de 1987 a 1991) i l'etapa postolímpica (de 1992 a 1997).

També va venir molt marcada per la figura de Pasqual Maragall, el seu dinamisme, creativitat i lideratge, i per la seva aposta per un municipalisme conscient del context en el que opera, tant en l'esfera local com en la nacional i en la internacional. Maragall creia en una Espanya plurinacional i en una Europa oberta a les regions i a les ciutats. Una idea d'Europa que es va començar a dibuixar amb l'aprovació del Tractat de Maastricht que reconeixia el principi de subsidiarietat, establia la cohesió econòmica, social i territorial com un dels pilars de la Unió i creava el Comitè de les Regions com a òrgan que canalitzava la participació de les ciutats i les regions en el procés d'elaboració de les polítiques públiques europees.

Posicionar la ciutat en l'àmbit internacional no va ser una tasca fàcil. Hi havia fortes resistències de les instàncies que fins llavors havien gaudit del monopoli de les relacions internacionals. El Govern central no veia amb bons ulls que les ciutats s'internacionalitzessin i el dinamisme de Barcelona generava incomoditat. Altres sectors, com l'econòmic, tampoc eren especialment favorables a sumar a un actor nou a l'escenari internacional. Un bon exemple en va ser el titular "The city is hell" d'una de les edicions de The Economist de 1985 on es defensava que era desgavellat promocionar les ciutats a nivell internacional. Tot i això, poc a poc la internacionalització esdevenia una necessitat en un món cada cop més connectat i en una Europa que s'integrava.

Sota el lideratge de l'alcalde i d'algunes figures importants del consistori, com el tinent d'alcalde Jordi Borja (1983-1995), l'Ajuntament va anar creant una estructura per gestionar les relacions internacionals i construir aliances amb altres actors, ja fossin altres ciutats, governs nacionals, organismes multilaterals, empreses, universitats o organitzacions de la societat civil. Es tractava d'una tasca fonamental per posicionar la ciutat amb un focus molt clar en la consecució dels Jocs Olímpics. Però també per accedir a nous aprenentatges i solucions en tots els àmbits d'intervenció i preocupació de l'Ajuntament, que eren molts.

Durant la dècada dels 80 Barcelona va mostrar un gran compromís amb l'accés d'Espanya a les Comunitats Europees i hi va contribuir tant com va poder des de la seva posició en plataformes com el Consell de Municipis i Regions d'Europa i en les seves relacions bilaterals amb altres ciutats europees. També va començar a posicionar-se en l'espai mediterrani, com espai natural d'intervenció, així com a reforçar el vincle ja de per si molt potent amb Amèrica Llatina. Les relacions amb Buenos Aires, Rosario o Mèxic eren molt dinàmiques, com també amb Valparaíso en un entorn, el de Xile, de creixent obertura. Les relacions de Barcelona s'explicaven tant per motius polítics com per motivacions econòmiques, socials o culturals.

Barcelona va estar al darrera de la creació d'algunes de les principals xarxes que encara funcionen en l'actualitat. L'any 1985 va participar en la creació de Metropolis, la plataforma que reuneix algunes àrees metropolitanes d'arreu del món, en un congrés fundacional en el que van participar 14 ciutats (avui en són 138). També va impulsar, l'any 1986 i en estreta aliança amb Lió i Birmingham, la creació d'Eurocities amb l'objectiu d'establir un lobby de ciutats que incidissin en les polítiques europees. En aquell context, les ciutats van comptar amb el suport de la Comissió Europea i, de forma molt concreta, del seu President, Jacques Delors, que sempre va ser un aliat. El context a Europa era favorable ja que hi havia una corrent de pensament polític que, com es va veure uns anys més tard amb l'adopció del Tractat de Maastricht, sostenia que era fonamental avançar cap a la cohesió territorial. Aquesta corrent política va incidir en la creixent importància dels Fons Estructurals que van ser clau per finançar les infraestructures de moltes ciutats, entre elles Barcelona.

A finals dels anys 80 l'Ajuntament va tenir una implicació forta en el Consell de Municipis i Regions d'Europa (CMRE) i l'any 1991 Pasqual Maragall en va ser nomenat President. Va ser una època especialment significativa ja que s'estava en plena revisió dels Tractats Constitutius de les Comunitats Europees i s'avançava cap a la Unió Europea. Com s'ha apuntat, el Tractat de Maastricht va representar un salt qualitatiu molt important per les ciutats en la mesura en que es va reconèixer la cohesió econòmica, social y territorial com a una política pròpia de la UE, el que va derivar en un reforç dels Fons Estructurals i en la creació del Fons de Cohesió, i es va crear el Comitè de les Regions com a una institució més del sistema institucional europeu. Una institució que donava veu als governs de les ciutats i de les regions i que l'alcalde Maragall va presidir entre 1996 i 1998.

Tota aquesta activitat diplomàtica va ser clau en el procés de construcció i presentació de la candidatura olímpica i, una cop aconseguida la nominació, en la preparació dels Jocs. Malgrat l'organització la impulsava l'Oficina Olímpica i el Consell Rector de la Candidatura, primer, i el Comitè Olímpic Organitzador de Barcelona'82 (COOB'92), després, l'acció internacional de l'Ajuntament hi contribuïa de manera decisiva. Les relacions forjades abans i després de la proclamació van ser claus per preparar el projecte i accedir a experiències, solucions i coneixement que van ser fonamentals per organitzar uns jocs reconeguts com uns dels millors de la història. Relacions amb altres ciutats, organitzacions internacionals, institucions financeres, públiques i privades, amb federacions esportives, amb empreses, universitats i amb organitzacions de la societat civil, que van contribuir a afrontar els mols reptes que la ciutat tenia per endavant i a avançar en el procés de transformació urbana integral que es requeria.

També va ser clau per assegurar una presència important de mandataris i personalitats de reconegut prestigi en la inauguració dels Jocs i durant el seu desenvolupament. La imatge de la ciutat i els valors que va transmetre van quedar associats i van inspirar a personalitats com Nelson Mandela, qui posteriorment apel·laria al sentiment de concòrdia que havia viscut a Barcelona per impulsar el procés de reconstrucció nacional en una Sudàfrica dividida per l'Apartheid.

Un cop celebrats els Jocs, i amb la reputació molt reforçada per l'èxit aconseguit, el dinamisme internacional de la ciutat no va disminuir i el lideratge de l'Alcalde Maragall a Europa i a arreu en va ser

el motor. Just abans de la celebració dels Jocs, l'any 1991, s'havia creat MedCities, la xarxa de ciutats mediterrànies creada amb el suport del Programa METAP (Mediterranean Environmental Technical Assistance Program) del Banc Mundial; i la C6, la plataforma de cooperació transfronterera que reunia les principals ciutats del que anys més tard seria l'Euroregió (creada sota el lideratge de Maragall president de la Generalitat), és a dir, Barcelona, València, Palma, Saragossa, Tolosa i Montpeller. La creació d'aquestes dues xarxes posa de manifest la importància estratègica que es donava des de la ciutat a la Mediterrània i a la seva funció de dinamitzadora d'un territori transfronterer amb un fort potencial i dinamisme.

L'any 1995 es va organitzar a Barcelona la Conferència Euromediterrània, que agrupava els representants dels Estats de la regió. La Generalitat va aprofitar aquest esdeveniment per organitzar al seu torn un congrés de societat civil, i Barcelona, una conferència de ciutats que va comptar amb la participació de més de cent alcaldes. La conferència tenia com a objectiu obrir un procés de reflexió sobre què havia de ser un partenariat al Mediterrani que anés més enllà de les relacions bilaterals i cerqués el multilateralisme. Barcelona quedava associada a aquesta reflexió en un moment molt transcendent: en el context de la reunificació alemanya mentre Europa mirava cap a una altra banda. Els esforços conjunts impulsats des de Barcelona van fer reflexionar sobre què passava a Europa i la Mediterrània. El ressò va ser tan gran que fins i tot es va aconseguir que la declaració adoptada pels Estats fes referència als governs locals i regionals, cosa que va ser considerada com un èxit enorme. Els Estats es comprometien a fomentar "la cooperació entre autoritats locals i donar suport a la planificació regional i interna", així com "el contacte entre parlamentaris, autoritats regionals i locals i interlocutors socials".

Però la mirada i les complicitats de Barcelona s'estenien també a l'Amèrica Llatina, una regió amb la que la ciutat hi tenia vincles fortíssims en àmbits molt diversos, socials, culturals, econòmics i polítics. L'any 1993 s'impulsa la creació del Centre Iberoamericà de Desenvolupament Estratègic Urbà (CIDEU) (l'any 1993), una plataforma que avui integra a 124 ciutats i que es va crear com a projecte adscrit a la Cimera Iberoamericana de Caps d'Estat i de Govern per afavorir processos de planificació estratègica urbana. La capital catalana es va integrar també a la Unió de Ciutats Capitals Iberoamericanes (UCCI) que liderava i lidera Madrid, i va mantenir relacions bilaterals molt fortes amb ciutats molt diverses de la regió, des de l'Havana a Valparaíso i Rosario, passant per Montevideo, Sao Paulo o Porto Alegre.

A escala global, Barcelona va impulsar la creació de l'Associació Internacional de Ciutats Educadores (1994) i va participar de forma activa en les primeres accions dirigides a fusionar les dues grans plataformes del municipalisme internacional, la IULA (de la qual Maragall en va ser vici-president) i la Federació Mundial de Ciutats Unides (FMCU). Un procés que pocs anys més tard donaria peu a la creació de la grans organització municipalista mundial, Ciutats i Governos Locals Units, que tindria seu a

Davant d'aquest escenari, per consolidar la ciutat com un actor polític de l'agenda internacional, Barcelona havia de demostrar que era capaç d'implementar polítiques urbanes que servissin d'altres ciutats. A més, la ciutat va fer grans aportacions pel que fa a la conceptualització del sistema de xarxes, cosa que comportava moltes hores de reflexió, d'assessorament i de formació. Igualment, va tenir un paper crucial en el desenvolupament del coneixement sobre les ciutats. Així, va elaborar la primera enquesta urbana, un recull d'informació sobre àrees metropolitanes a nivell internacional. També va

impulsar l'Observatori Urbà Europeu, l'Urban Audit i el City Data Programme en conveni amb UN Habitat. El 1996 va ser promotora del fet que es portés el dret a la ciutat a les conferències internacionals.

D'altra banda, un dels elements més importants en la projecció internacional d'una ciutat és com projecta valors com la solidaritat. Durant la transició, Barcelona era vista com una ciutat de llibertats, de democràcia, de pau; una ciutat solidària i amb una societat civil molt activa, capaç de posicionar-se en contra de l'OTAN i a favor del 0'7%. I, molt important, aquesta societat civil va tenir un acompanyament institucional per dur a terme tot allò que reclamava.

Un dels exemples més clars que lliguen Barcelona amb la solidaritat és la seva relació amb Sarajevo. En el marc dels Jocs Olímpics el compromís de Barcelona amb la solidaritat al món va ser molt visible, especialment quan la Fura dels Baus va voler representar, amb una imatge ensangonada, les morts al Mediterrani aquell 1992. L'alcalde, Pasqual Maragall, també va decidir que, quan s'anunciés el nom de Bòsnia i Hercegovina pels altaveus de l'Estadi Olímpic, tothom s'aixequés de les seves cadires, i que desfilessin set atletes d'aquest país.

Però el compromís de Barcelona amb la capital de Bòsnia es va concretar en l'enviament durant anys de suport humanitari, en la presència del propi alcalde Maragall a la ciutat l'any 1995 i en la creació del Districte 11 l'any 1996, mitjançant el qual Sarajevo rebia el mateix tracte que qualsevol altre districte de la ciutat, es posava de manifest una prioritat que anava molt més enllà de les pràctiques habituals de cooperació municipal, i l'ajuda que s'hi destinava fluïa de forma molt més àgil.

1998-2005. El Fòrum Universal de les Cultures. L'etapa de l'alcalde Joan Clos

L'acció internacional de l'alcalde Joan Clos en els primers anys del seu mandat va venir marcada per la continuïtat amb tot allà que s'havia impulsat en els governs anteriors; però poc a poc va adquirir una especificitat pròpia. Barcelona va seguir consolidant la seva participació en xarxes internacionals de ciutats, reforçant el seu teixit d'aliances amb ciutats d'arreu del món i aprofundint en el vincle amb altres actors, públics i privats. Es va consolidar l'aposta per la Mediterrània, es va començar a mirar cap altres regions, en especial Àsia, es va aprofundir en les relacions amb el sistema de les Nacions Unides, i es va impulsar un nou espai global, vinculat amb Barcelona i els valors que la caracteritzen i projecten, el Fòrum Universal de les Cultures.

Aprofitant la celebració el març de 1999 dels congressos mundial de Metropolis, per una banda, i de la IULA, per una altra, es va llançar la iniciativa "Les ciutats del Món a Barcelona!" amb l'objectiu d'apropar els grans debats del municipalisme internacional, així com els grans reptes de les ciutats del món, a la ciutadania i els actors socioeconòmics. Barcelona es va posicionar liderant el moviment municipalista internacional en un moment clau en el que, com hem apuntat en l'apartat anterior, ja es debatia la necessitat de fusionar les plataformes existents i crear una organització nova. A banda, l'Ajuntament va aprofitar tota la dinàmica generada per donar a conèixer en un esdeveniment de ressò mundial, la proposta de Fòrum Universal de les Cultures i obrir a debat els temes que s'hi havia de tractar.

L'any 2000 va ser un any important per a Barcelona. L'alcalde Joan Clos va ser escollit president de la WACLA (World Assembly of Cities and Local Authorities), l'estructura permanent de diàleg entre les ciutats i les Nacions Unides, sorgida de la Conferència Habitat II celebrada a Estambul l'any 1996. També va ser escollit president de la UNACLA (United Nations Advisory Committee of Local Authorities), càrrec que ocuparia fins l'any 2007 i que va disputar amb l'actual president de Turquia, llavors alcalde d'Estambul, Recep Erdogan. L'any 2001 va ser el primer alcalde en dirigir-se a l'Assemblea General de les Nacions Unides, amb una part del seu discurs feta en català tot recordant la figura de Pau Casals, per reclamar que s'escoltés la veu de les ciutats en l'àmbit internacional.

Com hem apuntat, Barcelona va jugar un paper clau en el procés de fusió de les dues grans organitzacions del municipalisme internacional, la International Union of Local Authorities (IULA), creada l'any 1913, i la Federació Mundial de Ciutats Unides (FMCU), que va sorgir com a contrapoder liderat per les grans ciutats en els anys 50. La necessitat de comptar amb una única veu, que fos potent i respectada, i d'anar més enllà dels insuficients esforços de coordinació, com el WACLA, va donar peu al congrés de fusió que es va celebrar a París i del que va sorgir l'actual organització Ciutats i Governos Locals Units (CGLU). L'alcalde Clos va ser nomenat vici-president i la seu de la nova organització, i el seu Secretariat Mundial, es van instal·lar a Barcelona. Pocs anys abans Metropolis també havia portat el seu secretariat a la ciutat.

El mandat de Clos també va servir per reforçar la relació de l'ajuntament amb alguns operadors de la ciutat amb un fort bagatge internacional, com el Barcelona Centre for International Affairs (CIDOB),

creat l'any 1973, o l'Institut Europeu per la Mediterrània (IEMed), creat l'any 1989. En ambdós casos l'ajuntament participava en les estructures de govern i n'era finançador. També es van llançar noves iniciatives per posicionar Barcelona en diferents regions del món, en especial a Amèrica Llatina, amb la recuperació de la Casa Amèrica (fundada l'any 1911 recupera el seu nom l'any 2005), o a Àsia, amb la creació de la nova Casa Àsia (2001) que també integra l'Ajuntament de Madrid. En el primer cas, es va recuperar una iniciativa gairebé centenària que durant anys havia estat liderada i protagonitzada per la societat civil. En el segon, s'apostava per potenciar les relacions amb Àsia tenint en compte la seva creixent importància econòmica i política; però també la cada cop més rellevant presència de ciutadans asiàtics a Barcelona.

Totes aquestes institucions, CIDOB, IEMed, Casa Amèrica, Casa Àsia, i algunes més, eren escenari de la col·laboració entre les diferents esferes de govern. Totes elles integren, i integren, al govern de la ciutat, l'autonòmic i el central, i són fortament sensibles a les bones relacions entre ells. Aquestes bones relacions van servir per a que el mes de novembre de 2005 Barcelona acollís la Cimera Euro-mediterrània de Caps d'Estat i de Govern (Barcelona +10) que havia de servir per relançar el Procés Euromediterrani o de Barcelona. Un relançament en el que Barcelona va insistir molt com a peça clau de la seva estratègia per convertir-se en capital de la Mediterrània. Una estratègia per la que va comptar amb el compromís i la complicitat del Govern del president José Luis Rodríguez Zapatero i del Ministre d'Exteriors Miguel Ángel Moratinos i que serviria per a que, pocs anys més tard, la Unió per la Mediterrània bases la seva seu a la capital catalana.

Però segurament el que més va marcar el govern de Joan Clos va ser l'organització del Fòrum Universal de les Cultures, un esdeveniment celebrat l'any 2004 i pel que van passar més de 3,5 milions de persones. Malgrat les crítiques rebudes, el Fòrum va ser enormement innovador gràcies a les temàtiques que s'hi van abordar, com la crítica al Consens de Washington (el conjunt de mesures de tall neoliberal adoptades pel Banc Mundial i el Fons Monetari Internacional, entre d'altres), les TIC com a catapulta per a les ciutats (debat que es va tenir amb personalitats de primer nivell mundial) o el compromís de la ciutadania a través dels campaments de la pau que es van realitzar amb ciutadans d'indrets remots. La rellevància del Fòrum Universal de les Cultures va dur a una segona edició que es va celebrar a Monterrey, una tercera a Valparaíso i una quarta a Nàpols. Barcelona quedava com a autora de l'esdeveniment i formava part del Comitè Director de les edicions subsegüents, tot perpetuant el seu llegat.

Com ho van fer els Jocs Olímpics, encara que de forma més controvertida, el Fòrum també va servir per potenciar el posicionament i la reputació de Barcelona com una ciutat atractiva, capaç d'organitzar grans esdeveniments i amb un potent sector cultural. De fet, durant els anys de l'alcalde Clos, Barcelona va desenvolupar l'estratègia del "turisme urbà" basat en la cultura. Es van crear el Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC), el Museu d'Art Contemporani de Barcelona (MACBA), l'Auditori i la Fundació Tàpies; es van renovar el Liceu i el Palau de la Música; es va ampliar el Museu Picasso, i es va constituir l'Orquestra de la Ciutat de Barcelona.

De la mateixa manera, es van posar sobre la taula reptes que encara no estaven gaire estudiats a nivell local, com el turisme sostenible, el dret a la ciutat, la xarxa de la renda bàsica europea, la declaració dels drets humans emergents, el dret a l'aigua... A la vegada, però, va haver de començar a combatre

certes externalitats, provinents per exemple del turisme, que s'havien detectat i que malmetien aquesta acció internacional.

L'etapa de l'alcalde Jordi Hereu 2006-2011

Les ciutats esdevenien amb els anys el gran node de la xarxa internacional del que passa al món des d'un punt de vista econòmic, social i cultural. Es comprenia, així, que la internacionalització de les ciutats és una de les estratègies essencials per a seu desenvolupament: calia el contacte entre ciutats, calia un diàleg que portés a noves solucions als reptes locals, noves col·laboracions, noves aliances potents que apropessin les ciutats als poders de decisió nacionals i internacionals. Tot això seria important de cara enfora, aspirant a un posicionament fort de les ciutats al món, però també perquè, al cap i a la fi, el desenvolupament de les ciutats té com a finalitat última la millora de la vida de la ciutadania.

En l'etapa de l'alcalde Jordi Hereu, la greu crisi global iniciada l'any 2007 va dur el consistori a posar un accent important en la promoció econòmica de la ciutat. Així, per promoure l'acció internacional (tal com es denominava en aquell moment), es va crear la Taula de Cooperació Internacional. Es pretenia iniciar un canvi de cultura i construir un relat comú, que fos transversal a tot l'Ajuntament. Aquesta taula es reunia trimestralment i era coordinada, no comandada, per Relacions Internacionals. Es reunia amb especial interès amb Promoció Econòmica Internacional i també, de manera quinzenal, amb Cooperació al Desenvolupament, que en aquell moment era un servei a part.

La ciutat seguia posant molt d'èmfasi en les relacions amb Europa i l'Amèrica Llatina, però va decidir fer un esforç suplementari per promoure l'obertura cap a l'Àsia, tot aprofitant la bona relació amb el Ministeri d'Afers Estrangers i Cooperació, la Secretaria d'Estat i la Direcció General d'Àsia-Pacífic d'aquella època. I ho feia, entre d'altres, a través de *business bridges*, és a dir, visites amb un caràcter econòmic molt marcat, amb Delhi (2010), Shanghai (2008), Singapur (2009), Istanbul; l'organització de les tribunes Espanya-Índia, Espanya-Corea i Espanya-Filipines amb Casa Àsia; l'impuls de les fundacions Espanya-Xina, Espanya-Índia i Espanya-Japó; la recepció de delegacions oficials i empresarials asiàtiques; les diverses visites de caràcter econòmic i social, especialment a la Xina però també a l'Índia i al Japó, o la celebració del Fòrum Espanya-Xina a Chengdu (2009) i Barcelona (2011).

També es va apostar fort per promoure la vessant euromediterrània de Barcelona. Es va fer un esforç important per captar el Secretariat Permanent de la Unió per la Mediterrània, cosa que no va ser fàcil d'aconseguir, així com per llançar l'Hospital de Sant Pau com a seu d'iniciatives d'unió entre Barcelona, la Mediterrània i Europa, que va contribuir a posar en valor un patrimoni de valor mundial gràcies entre d'altres al finançament rebut del Ministeri d'Afers Estrangers i Cooperació i de la Unió Europea. El 2009 s'organitzava a Barcelona el Fòrum d'Autoritats Locals i Regionals de la Mediterrània. A nivell d'àmbits geogràfics, es va donar una importància estratègica a la col·laboració amb els ens locals marroquins: es van establir relacions amb Fes, Tànger i Tetuan i es va impulsar el projecte Casa Marroc. A la vegada, es va reforçar la relació amb Tel Aviv en el tema *smart cities* i start-ups innovadores.

La noció tradicional d'"agermanament" s'esgotava i es van començar a prioritzar acords de col·laboració amb objectiu, pla de treball i període limitat, com el signat amb San Francisco l'any 2010. Calia buscar noves aliances, i es va decidir apostar per potenciar el lideratge en xarxes. Barcelona era

seu de la Secretaria General de CGLU (l'any 2011, Pep Roig va ser elegit nou secretari general) i en presidia la Comissió d'Inclusió Social, Democràcia Participativa i Drets Humans. També a Barcelona s'hi trobaven la Vicepresidència i la Secretaria General de Metropolis; a Eurocities es coordinaven activament els diversos fòrums i grups de treball, i a Medcités es va iniciar un procés de formalització i ordre intern. Gràcies a la participació a Eurocities i CGLU, Barcelona va reforçar vincles amb Lió, Toulouse, Montpellier, París, Dublín, Berlín, Moscou..., i també es van celebrar a la ciutat comtal els actes de la Presidència Espanyola de la Comissió Europea (2010). Al continent americà, en el marc del CIDEU es va iniciar el treball amb Belo Horizonte (2000) i Guadalajara (2011) i es van establir *business bridges* a les ciutats de Mèxic (2007), Rio de Janeiro i Sao Paulo (2010). En el terreny de la cooperació, es treballava amb El Salvador, Quito i Medellín.

Mirant cap endins, com s'apuntava, la internacionalització deixava de ser quelcom de sectorial per convertir-se en una política transversal. Però si tot això va funcionar va ser, a l'ensem, perquè es va impulsar la col·laboració amb altres actors locals, tant públics com privats, com eren la Generalitat de Catalunya, la Diputació de Barcelona, l'Àrea Metropolitana de Barcelona, Transports Metropolitans de Barcelona, el Pla Estratègic Metropolità, Barcelona Regional, la Cambra de Comerç, el Consorci de la Zona Franca, les universitats... El Port de Barcelona era ja líder a la Mediterrània, tant en volum de càrrega com en volum de creuers, i esdevenia la porta d'Àsia a Europa amb la construcció de la terminal de Hutchinson. En la mateixa línia, l'aeroport del Prat creixia amb l'obertura de la nova Terminal 1 fins als 45 vols internacionals l'any 2017 i es consolidava el Comitè de Desenvolupament de Rutes Aèries de Barcelona. En l'àmbit de les fires i congressos, Barcelona refermava el seu rol internacional: era la tercera ciutat en nombre de congressos i quarta en nombre de delegats participants a tot el món. El Mobile World Congress va representar un gran salt qualitatiu, com també l'Smart City World Congress. Barcelona treballava per esdevenir Capital Europea de la Innovació, que ho seria al període 2012-2014, i per captar el Centre d'Innovació Urbana de CISCO, amb l'empenta de Metropolis, inaugurat l'any 2018.

La capital de Catalunya havia esdevingut un referent en transformació urbana i organització i sabia treure'n partit. Malgrat la diversificació dels pols d'excel·lència i els elements identitaris de la ciutat a nivell internacional, els Jocs Olímpics de 1992, que van suposar una campanya continuada de visites i contactes amb governs nacionals i locals i altres institucions, seguien sent clau per a l'obertura internacional de Barcelona. L'alcalde va assistir, per exemple, a la cerimònia d'inauguració dels Jocs Olímpics de Pequín (2008) i als Jocs Olímpics d'Hivern de Vancouver (2010), i va rebre visites de l'alcalde de Rio de Janeiro, que celebraria els seus jocs l'any 2016. Es va presentar la iniciativa de la candidatura Barcelona-Pirineus als Jocs Olímpics d'Hivern de 2020 i la ciutat es va incorporar a la Xarxa Unió Mundial de Ciutats Olímpiques (2009). La diplomàcia federativa internacional donava resultats per al període 2012-2014: la ciutat va ser seu de campionats del món d'handbol, natació i bàsquet.

Barcelona era ja ciutat referent al món, i tenia moltes ganes de compartir, ensenyar, expressar. El procés de transformació de Barcelona era molt important, atès que el projecte va sorgir, sobretot, de la ciutadania. Barcelona era el sud del nord i el nord del sud, de manera que tenia, i té, una posició geoestratègica de molt valor afegit. La ciutat aprenia, gràcies als contactes, els projectes i les

experiències, a ser global, a transformar-se, a formar un model d'interculturalitat, a mantenir la cohesió en un entorn de globalització.

Barcelona, a la vegada, era conscient que no per ser global s'han de perdre característiques pròpies. La ciutat comtal tenia un projecte col·lectiu, un projecte que li permetia anar més enllà de ser només el territori passiu que rep tots els efectes negatius del mercat global, com les externalitats negatives del turisme, els problemes que sorgeixen de la diversitat lingüística i cultural, etc. Era per mitjà, doncs, d'aquest projecte col·lectiu que la ciutat era capaç de governar aquests efectes. I no només va saber gestionar l'impacte d'aquesta interculturalitat, un dels grans reptes d'Europa, sinó que la va convertir en la font de la gran fortalesa de què gaudeix avui la ciutat.

L'etapa de l'alcalde Xavier Trias 2011-2015

Tal com va posar de manifest ell mateix, quan l'alcalde Xavier Trias va iniciar el mandat ja hi havia molta feina feta, cosa que va poder comprovar viatjant per tot el món. L'Ajuntament, a partir de projectes emblemàtics com els Jocs Olímpics i el Fòrum Universal de les Cultures, havia sabut reformular el futur de la ciutat, però també del seu entorn. Calia, però, reforçar el vincle de la ciutat amb el país i projectar-la com a capital de Catalunya.

I la feina feta que hi havia, a més, estava ben feta. La creació de l'Àrea Metropolitana de Barcelona va ser una eina important de representació de Barcelona que ha esdevingut un exemple, complicat però reeixit, per a altres metròpolis com París i Milà. En efecte, Barcelona jugava, i juga, a una lliga amb ben poques ciutats del món: París, Londres, Nova York, alguna ciutat asiàtica... En general, s'ha d'entendre que les ciutats es mouen més en la línia de defensa conjunta d'interessos que no pas de competència entre elles, tot coordinant-se en xarxa, de manera cada cop més freqüent, per millorar l'eficàcia de les accions que prenen a nivell local i així contribuir a la resolució de problemes com la resiliència o el canvi climàtic. En aquest context, aquest rol de líder és positiu, però també representa un repte. Barcelona, per mantenir-s'hi, ha hagut de saber oferir valors afegits amb major o menor constància i agafant totes les oportunitats que passen.

Barcelona, doncs, era considerada una ciutat global capaç de competir amb ciutats de tot el món, entre d'altres, gràcies a les organitzacions internacionals que s'hi alberguen però també gràcies a la sanitat del país, les universitats, la recerca, el port i l'aeroport, entre d'altres. Això és mèrit de les col·laboracions que s'havien establert. I són aquestes col·laboracions les que s'havien d'anar explicant pel món, les que convertien i converteixen la ciutat en un referent en la manera de fer les coses. Són col·laboracions, apostes, que duren anys i van més enllà dels mandats, com el Mobile World Congress. En aquella època, i també en l'actualitat, Barcelona era referent en recerca biomèdica gràcies al fet que portava una vintena d'anys fent polítiques i treballant conjuntament amb altres actors per aconseguir-ho. Pel mateix motiu, Barcelona també va ser, l'any 2014, Capital Europea de la Innovació.

Barcelona també ressaltava com a ciutat referent del voluntariat i la solidaritat. Malgrat les dificultats derivades en gran part de la crisi, la ciutat va fer un esforç enorme per la cooperació, i la ciutadania d'arreu la reconeixia com un exemple que calia seguir, en comparació amb altres ciutats d'Europa, en aquest àmbit. I en un moment, l'any 2011, en què la situació era el 21% d'atur, Barcelona va ser capaç de concentrar l'ajuda i establir prioritats (Gaza, Palestina, Marroc, Moçambic, l'Equador, Bogotà, Cuba).

Això no obstant, no tots els elements de valor afegit de la ciutat es van saber explotar. N'és un exemple la Fira de Barcelona, que no va desencanaixar-se fins que l'Ajuntament de Barcelona i la Generalitat de Catalunya no van seure a la taula per trobar un acord. Les *smart cities*, tot i que a l'inici no tenien prou credibilitat, van aconseguir col·locar Barcelona al món, capaç d'abordar no només reptes tecnològics sinó també els reptes de la ciutat de futur. Així és com va arribar un dia que, a Davos, John Chambers de Cisco Systems va iniciar la seva ponència amb un vídeo de la ciutat comtal com a *smart city*. I així és com el talent de fora ha vingut a Barcelona, i calia treballar perquè continués

venint a fi de no dependre només dels grans esdeveniments. És clar, però, que el vincle entre Barcelona i Catalunya era essencial per avançar en la internacionalització, com també la dimensió metropolitana. Tot això, juntament amb el vincle amb pols d'excel·lència i tenint en compte les externalitats negatives, convertia Barcelona en una ciutat global.

Barcelona és la segona o tercera ciutat del món, no capital d'Estat, amb més consolats. Té moltes organitzacions internacionals, algunes de poc conegudes com l'ITER, el segon projecte de recerca més important a nivell civil del món. No s'ha obtingut la seu de l'Agència Europea del Medicament, i no serà per la manca d'atractivitat de Barcelona. Un repte de futur és, si es vol continuar jugant a la lliga de campions, cal estar atent a totes les oportunitats que es presenten, i fer-ho de manera continuada i entusiasta. Perpetuant la ciutat rica, participativa i involucrada que ha estat sempre.

Reptes i oportunitats actuals

Tota reflexió al voltant dels reptes i les oportunitats actuals ha de començar pels autors d'aquesta acció internacional de Barcelona. El rol dels alcaldes és, evidentment, crucial, però cal no oblidar els equips tècnics, que sempre hi són per complir amb els objectius marcats. A la vegada, cal plantejar les relacions internacionals de l'Ajuntament com una autèntica política pública, més enllà de l'esfera institucional, que també és essencial.

Així, es tracta de generar capacitats al si de l'Ajuntament, generar i acumular coneixement en les diverses àrees de l'Ajuntament, amb Nova York però també amb Maputo i Gaza. Cal seguir treballant perquè al si de l'Ajuntament s'entenguin les relacions internacionals com a part de la medul·la del coneixement consistorial, i no com quelcom d'exòtic, polític i institucional. En paral·lel, cal aprofitar el suport internacional amb l'objectiu de legitimar polítiques públiques progressistes, que de vegades no són enteses per la ciutadania en primera instància (com la superilla o les *smart cities* a Barcelona). No és casual que Barcelona rebi milers de sol·licituds d'agermanaments i col·laboracions de tot el món, sol·licituds que apunten als mateixos objectius mencionats i que no és fàcil prioritzar per part del consistori.

L'assignatura pendent és la dimensió metropolitana. Barcelona juga a la primera divisió, però és molt petita si la comparem amb les grans connurbacions urbanes del món com Nova York, Tokio o Mèxic. En el futur, si ens volem projectar com a ciutat potent al món, és fonamental pensar en la dimensió metropolitana. Metropolis ajuda en aquest aspecte, però encara queda molt de recorregut.

Igualment, el gran repte de Barcelona és consolidar i capitalitzar les col·laboracions amb les institucions amb les quals treballa l'Ajuntament. Barcelona té la gran virtut d'aconseguir atraure talent i organitzacions, però un cop són aquí no es cuiden i s'aprofiten prou.

Per a Barcelona els últims temps han estat difícils: el context mundial, la situació a Catalunya, els atemptats del 17 d'agost, els fets de l'1-O, les entrades a les institucions catalanes... Davant d'aquesta excepcionalitat Barcelona ha demostrat ser una ciutat resilient, mantenint els valors internacionals que ha projectat durant els últims 40 anys. El poder simbòlic de Barcelona és enorme i continua estant associat a un seguit de valors que van començar a agafar força ja fa 40 anys. Però ho ha de fer conscient que el món ha canviat de manera significativa, amb la globalització financera i la crisi; l'afebliment del concepte d'Estat-nació; la crisi social i l'augment de les desigualtats; la crisi ecològica i energètica; les guerres al voltant de l'explotació de recursos; les migracions i els refugiats; la revolució tecnològica i digital; els canvis en les maneres de produir, comunicar-se i transformar-se... Barcelona ha de ser fidel als valors pels quals ha apostat tradicionalment, tot incidint en els reptes actuals i, especialment, estant a l'alçada de les exigències de la societat civil, que es continua mobilitzant en defensa dels refugiats, per l'agenda feminista o en contra dels problemes d'habitatge, entre d'altres.

Les ciutats tenen molt més poder i més responsabilitats que el segle passat, que no poden eludir-se malgrat l'escassetat dels recursos financers i la manca de les competències necessàries. I també tenen una enorme capacitat d'incidència. Quan Barcelona parla, i parla alt, és escoltada. Aquest exercici

d'incidència, l'han de fer de manera plegada amb altres ciutats que es troben amb els mateixos reptes, sigui de manera bilateral o a través de xarxes formals i informals. A l'ensem, ho han de fer a partir d'una aliança molt transversal, generosa i diversa dels diversos sectors locals al voltant d'un projecte compartit com van ser, en el cas de Barcelona, els Jocs Olímpics. Cal, doncs, la unió del món institucional, les universitats, els centres de recerca, les empreses, el món sindical i la societat civil, organitzada o no, a l'entorn d'un nou projecte que posicioni la ciutat.

Conclusions

Barcelona ha estat capaç de construir al llarg dels anys una estratègia sòlida i reconeguda d'acció internacional. Una estratègia que ha tingut un impacte més que evident en el seu desenvolupament socioeconòmic i que l'ha posicionat com a referent europeu i global en diferents àmbits. Una estratègia que s'ha construït des del consistori, a partir del lideratge dels diferents alcaldes, comptant amb equips tècnics solvents, compromesos i força orientats a construir ponts i aliances amb altres actors, ja siguin internacionals o els de la pròpia ciutat.

En aquest repàs de 40 anys d'acció internacional es poden identificar els elements nodals d'aquesta estratègia. Uns elements que han permès construir un relat coherent i consistent amb els valors que la ciutat volia i vol transmetre al món. S'ha posat en evidència com administració rere administració s'han anat consolidant les fites i els avenços, assegurant la continuïtat dels elements de valor afegit, fins hi tot quan hi ha hagut canvis polítics. Com la ciutat y el seu govern local han sabut ser resilients i adaptar-se a la realitat i avançar fins i tot en els escenaris més complexos, que han estat molts.

La capacitat que en un moment donat es va tenir per aspirar, primer, i organitzar, després, uns Jocs Olímpics ha estat, segurament, clau per entendre el posicionament internacional d'una ciutat relativament petita del sud d'Europa que difícilment es pot comparar a les grans metròpolis globals. La capacitat de generar aliances i treballar en clau diplomàtica, de sumar lideratge polític i capacitats tècniques —claus per assegurar una organització exemplar— i de projectar una idea clara de ciutat, basada en el benestar i la cohesió social, en la creativitat i la innovació, en la diversitat, la tolerància i la solidaritat, van ser i segueixen essent factors essencials per explicar el recorregut de Barcelona en l'escena internacional.

Però el reconeixement de Barcelona a nivell internacional va molt més enllà dels Jocs. Es basa en la capacitat que ha tingut la ciutat de generar aliances amb altres ciutats de tot el món. Aliances que han servit per aprendre i compartir; aprendre de les experiències, solucions i innovacions alienes i compartir les pròpies. També per construir espais mitjançant els quals incidir en les agendes polítiques, europees o internacionals. En aquest darrer àmbit, en el de les xarxes internacionals de ciutats, Barcelona ha tingut un recorregut més que rellevant. L'Ajuntament ha estat i és part de les principals xarxes de ciutats que operen a nivell global. Moltes d'elles han nascut a Barcelona y/o hi tenen la seva seu. La ciutat es, juntament amb Brussel·les i Londres, un dels hubs mundials del municipalisme internacional.

Es basa també en la suma d'esforços amb altres actors, ja siguin públics o privats, de la ciutat o de fora d'ella. Aquesta suma d'esforços ha permès a Barcelona organitzar el Fòrum Internacional de les Cultures, posicionar-se com a capital de la Mediterrània, dotar-se d'infraestructures de primer ordre mundial, captar seus i projectes altament innovadors —com el Fusion4Energy o el MOBILus—, organitzar esdeveniments de talla mundial —com el Mobile World Congress, Alimentaria o l'Smart City Expo World Congress—, créixer com un dels principals hubs europeus en sectors tan estratègics com les TIC, la recerca biomèdica o el disseny, o ser reconeguda com a una ciutat fortament compromesa

amb la Justícia Global. Totes aquestes fites, i les moltes més que no hem citat, han contribuït a consolidar l'aposta internacional de Barcelona i del seu ajuntament.

A Barcelona ja ningú qüestiona la necessitat que l'Ajuntament operi a nivell internacional. Es compta amb un equip i un pressupost força rellevant que impulsa i gestiona la seva estratègia internacional. Una estratègia que vol ser dinamitzadora del potencial de tots els actors que hi operen. Està clar que els beneficis de 40 anys d'acció internacional, de posicionament i reconeixement, han estat més que positius si els mesurem en clau econòmica. La ciutat ha estat capaç de sobreposar-se als problemes, d'avançar en contextos de forta complexitat i mai no ha parat de mirar cap a fora.

Però també cal tenir molt present que la internacionalització té impactes que no sempre són positius. Té externalitats negatives que cal gestionar per no desdibuixar uns beneficis que estan fora de tot dubte. Resulta clau dissenyar models turístics més sostenibles i inclusius; aconseguir que la captació de seus i talent internacional no generi processos gentrificadors; fer possible que la capacitat immensa que té la ciutat d'atraure esdeveniments internacionals no afavoreixi la precarietat laboral i avançar en la definició de models productius alternatius i complementaris; mitigar els impactes ambientals del port i l'aeroport i reduir les emissions a la ciutat. Cal fer un esforça per alinear tots els esforços a revertir aquestes externalitats, reconeixent-les i definint estratègies de mitigació.

Barcelona segueix avançant compromesa amb el que passa en el seu entorn i convençuda de la necessitat d'intervenir en l'exterior per gestionar millor la seva realitat domèstica. Existeix consens en que resulta impossible oferir respostes eficients als reptes que té una ciutat com la nostra sense sortir a l'exterior, generar aliances, incidir en les agendes polítiques internacionals, cercar solucions i noves respostes o comprometre's amb els problemes i els desafiaments que es donen en un món fortament interconnectat. Tots els alcaldes des de que Barcelona va recuperar la democràcia ara fa 40 anys ho han tingut clar. També ho hauran de tenir els que vindran en el futur.